

15. Михеева Е. “Неуправляемая” монополия // Юрид. практика. – 2002. – № 24. – С. 10-11.
16. Иванов Г.Г. Правовой режим морских портов. – М.: Транспорт, 1971. – 80 с.
17. Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 51. – Ст. 446.
18. Про перелік об’єктів права державної власності, що не підлягають приватизації: Закон України від 07.07.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 37. – Ст. 332.
19. Законопроект “О морских портах РФ” // Морские порты России. – 2004. – № 5. – С. 33.
20. Маленьких М. Требуют решения законодательные проблемы отрасли // Морские порты России. – 2005. – № 5. – С. 21-29.
21. Маленьких И. Что делаем // Морские порты России. – 2004. – № 5. – С. 8-19.
22. Парфенов Ю. Система управления морскими портами России – состояние и перспективы развития // Морские порты России – 2005. – № 5. – С. 6-13.
23. Про морські порти України: проект Закону України від 24.01.2005 р. // ЛІГА БізнесІнформ.
24. Марфелл К. Закон Канады о конкуренции: Положение о пересмотре слияний и злоупотреблениях доминирующим положением // Конкуренция. Вестник Антимонопольного комитета Украины. – 2005. – № 1. – С. 51-56.
25. Enríque Morales, Луков Б., Шутка А. Новая транспортная политика Евросоюза // Морские порты России – 2005. – № 5. – С. 64-65.

УДК 347.247

Т.Є. Харитонова

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬ ВОДНОГО ФОНДУ

Питання правового регулювання будь-якої категорії чи об’єкта є завжди актуальним та проблематичним, оскільки на сьогоднішній день діє чимала кількість законів та підзаконних актів, якими законодавець намагається врегулювати відносини та усунути прогалини в законодавстві. Але крім позитивних моментів, є й недоліки такої кількості нормативних актів, оскільки дуже часто між ними виникають розбіжності, що призводить до неправильного трактування та ще більшої плутанини. Щоб вийти з такої ситуації, слід правильно визначити об’єкт, який буде підлягати регулюванню. Ми вирішили звернутися до такої категорії, як землі водного фонду і, відповідно, до їх правового регулювання, але оскільки питання є дуже широким, то звернемося тільки до чинних в Україні кодексів, зокрема: Цивільного, Земельного, Водного, Господарського. Слід зазначити, що питання земель водного фонду розглядали багато науковців, наприклад: І. І. Каракаш [1], В. В. Медведчук [2], М. В. Шульга [3], А. П. Шеремет [4] та інші, але порівняльна характеристика не проводилася.

Правове регулювання земель водного фонду може містити багато суперечностей, оскільки вирішення застосування нормативного акта залежить від кола відносин, які виникають між суб’єктами. Відносини у зв’язку з “водами”, які знаходяться в природному середовищі, у водних об’єктах, регулюються водним законодавством і розглядаються як водокористування. Суспільні відносини у зв’язку з використанням води – предмет регулювання цивільного права. Водний об’єкт включає в себе не тільки воду, а і землі, на яких ця вода знаходиться, порядок надання яких в користування та припинення права користування ними

встановлюється земельним законодавством. Відносини з приводу господарської діяльності можуть регулюватися Господарським кодексом. Крім того, існує багато спеціальних законів та підзаконних актів, які регулюють питання узгодження між об'єктами земель водного фонду.

Згідно із ст. 58 Земельного кодексу України (далі – ЗК) та ст. 4 Водного кодексу України (далі – ВК) землями водного фонду визнаються землі, зайняті: морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водоймами, болотами, а також островами; прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм; гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені під смуги відведення для них; береговими смугами водних шляхів.

Цивільний та Господарський кодекси України не містять визначення земель водного фонду, оскільки їхні норми застосовуються щодо конкретного об'єкта.

Так, норми Цивільного кодексу (далі – ЦК), зокрема глава 27, присвячена праву власності на землю (земельну ділянку). Так, наприклад, ч. 3 ст. 373 ЦК передбачає, що право власності поширюється на поверхневий (грунтовий) шар у межах цієї ділянки, на водні об'єкти, ліси, багаторічні насадження, які на ній знаходяться, а також на простір, що є над і під поверхнею ділянки, висотою та глибиною, які необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд. А також ч. 1 ст. 375 ЦК, яка встановлює, що власник земельної ділянки має право зводити на ній будівлі та споруди, створювати закриті водойми, здійснювати перебудову, а також дозволяти будівництво на своїй ділянці іншим особам. Як бачимо, йдеться про водні об'єкти, які входять до складу земель водного фонду, але правове регулювання здійснюється іншим законодавчим актом, тобто ЦК.

Щодо Господарського кодексу України (далі – ГК), то тут маємо главу 15, яка називається “Використання природних ресурсів у сфері господарювання”. Зазначена глава регулює питання господарської діяльності, пов'язаної з використанням природних ресурсів, до яких належать землі, води, ліси, надра, атмосферне повітря, тваринний світ [5, 247].

Питання, які містяться в ГК і стосуються природних ресурсів, дуже тісно переплітаються із Законом України “Про охорону навколишнього природного середовища”, який безпосередньо регулює питання природокористування. У залежності від об'єкта можна виділити землекористування, водокористування, лісокористування, атмосферокористування, користування надрами, тваринним світом, рослинним світом тощо. Водокористування визначають як право конкретного суб'єкта користуватися, володіти, а в певних випадках і розпоряджатися наданим йому у визначеному порядку відповідним водним об'єктом у межах, передбачених водним законодавством [6, 245]. Право водокористування поділяється на такі види: користування водами для задоволення питних і господарсько-побутових, лікувальних, курортних, оздоровчих та інших потреб населення і для потреб галузей економіки – сільського і лісового господарства; для промислових і гідроенергетичних потреб; для потреб водного транспорту; для потреб рибного і мисливського господарства; для протипожежних потреб [7, 188].

Основне цільове призначення земель водного фонду, яке встановлено Земельним кодексом України, полягає у використанні їх для будівництва і експлуатації

споруд, що забезпечують задоволення питних, побутових, оздоровчих та інших потреб населення, а також водогосподарських, сільськогосподарських, природоохоронних, промислових, рибогосподарських, енергетичних, транспортних та інших державних і громадських потреб.

Таким чином, простежується зв'язок між всіма зазначеними законодавчими актами, оскільки всі об'єкти, які розглядалися вище, належать до водокористування. Але відмінність буде залежати від того, на регулювання якого кола відносин щодо використання земель водного фонду будуть спрямовані норми.

Тут слід зазначити про поділ водокористування на загальне та спеціальне.

Загальне встановлюється для задоволення життєво необхідних потреб (естетичних, оздоровчих, рекреаційних, матеріальних тощо) безоплатно, без закріплення цих ресурсів за окремими особами і надання відповідних дозволів, за винятком обмежень, передбачених законодавством.

При спеціальному використанні потрібні спеціальні дозволи на володіння, користування або оренду громадянами, підприємствами, установами й організаціями.

Тепер безпосередньо про відмінність між правовим регулюванням земель водного фонду.

Так, Земельний кодекс України буде регулювати загальні питання щодо всіх перелічених у нормах об'єктів.

Зокрема, питання, що належать до дії Земельного кодексу, будуть такими: річки, озера, водосховища, канали, інші водойми, а також внутрішні (морські) води та територіальне море є внутрішніми водними шляхами загального користування за винятком випадків, коли відповідно до законодавства України їх використання з цією метою повністю чи частково заборонено. Перелік внутрішніх водних шляхів, віднесених до категорії судноплавних, затверджується Кабінетом Міністрів України. Всі судна та інші плаваючі засоби мають бути обладнані ємкостями для збирання лляльних та інших забруднених вод, які повинні систематично передаватися на спеціальні очисні споруди для очистки та знезараження. Забороняється заходження в територіальне море суден, які не провели заміну ізольованого баласту і не обладнані цистернами і закритими фановими системами для збирання стічних вод будь-якого походження чи установками для очищення та знезараження цих вод, що відповідають міжнародним стандартам.

Користування водними об'єктами для плавання на маломірних судах (веслових, моторних човнах) дозволяється з дотриманням правил, що встановлюються Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами народних депутатів за погодженням з Українською державною інспекцією Регістру і безпеки судноплавства.

На судноплавних водних шляхах за межами міських поселень для проведення робіт, пов'язаних із судноплавством, встановлюються берегові смуги. Розміри берегових смуг водних шляхів та господарська діяльність на них визначаються законодавством України. Порядок встановлення берегових смуг водних шляхів та користування ними визначається Кабінетом Міністрів України.

Водний кодекс України не містить переліку, а вживає термін “водні об'єкти”. Так, згідно з ВК до загального водокористування належать купання, плавання на

човнах, любительське і спортивне рибальство, водопій тварин, забір води з водних об'єктів без застосування споруд або технічних пристроїв та з криниць. Як правило, його здійснюють громадяни для задоволення своїх потреб безоплатно, без закріплення водних об'єктів за окремим особами та без надання відповідних дозволів. Юридичні особи в певних випадках також можуть використовувати об'єкти в порядку загального водокористування. Загальне водокористування може бути обмежено з метою охорони життя і здоров'я громадян, охорони навколишнього природного середовища та з інших передбачених законодавством підстав районними і міськими радами за поданням державних органів охорони навколишнього природного середовища, водного господарства, санітарного нагляду та інших спеціально уповноважених державних органів.

Спеціальне водокористування – це забір води з водних об'єктів із застосуванням споруд або технічних пристроїв, використання води та скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти, включаючи забір води та скидання забруднюючих речовин із зворотними водами із застосуванням каналів [7, 190]. Спеціальне водокористування здійснюється на підставі дозволу та є платним і терміновим. Суб'єктами тут є як фізичні, так і юридичні особи.

До спеціального водокористування не належать: пропуск води через гідровузли (крім гідроенергетичних); подача (перекачування) води водокористувачам у маловодні регіони; усунення шкідливої дії вод (підтоплення, засолення, заболочення); використання підземних вод для вилучення корисних компонентів; вилучення води з надр разом з видобуванням корисних копалин; виконання будівельних, днопоглиблювальних і вибухових робіт; видобування корисних копалин і водних рослин; прокладання трубопроводів і кабелів; проведення бурових, геологорозвідувальних робіт; інші роботи, які виконуються без забору води та скидання зворотних вод.

Переходячи до Цивільного кодексу України, слід зазначити, що питання використання водних об'єктів, які розташовані на земельній ділянці, що належить власнику, є більш складними, оскільки мають багато суперечностей між законодавчими актами. Так, відповідно до чч. 4, 5 ст. 373 ЦК, власник земельної ділянки має право використовувати на свій розсуд відповідно до цільового призначення саму земельну ділянку, а також все, що знаходиться над і під поверхнею цієї ділянки, якщо інше не встановлено законом та якщо це не порушує прав інших осіб. Але деякі чинні акти роблять реалізацію згаданої норми майже неможливою. Так, є розбіжності в нормах Земельного та Цивільного кодексів, зокрема ст. 90 ЗК, яка встановлює права власників земельних ділянок і не зазначає право власника земельної ділянки на створення закритих водойм, передбачених ст. 375 ЦК. Крім того, слід дотримуватися правил щодо використання земельної ділянки виключно за її цільовим призначенням. Тому право на створення закритих водойм виникає у її власника лише настільки, наскільки це допускається цільовим призначенням земельної ділянки. В іншому разі землевласник має право порушити клопотання перед відповідною радою або органом виконавчої влади про зміну цільового призначення земельної ділянки або її частини. Починати використання земельної ділянки, цільове призначення якої змінилося, можливо лише після одержання державного акта на право власності на земельну ділянку, в яко-

му зазначено її нове цільове призначення. Таким чином, спеціальне або загальне водокористування буде залежати від цільового призначення земельної ділянки та від форми власності, на якій ця земельна ділянка належить власнику.

Стаття 149 Господарського кодексу України розглядає об'єкти земель водного фонду як природні ресурси, які суб'єкти господарювання використовують у господарській діяльності в порядку спеціального або загального природокористування. Загальне використання гарантує громадянам право на задоволення життєво необхідних потреб. А за спеціальне використання громадянам, підприємствам, установам і організаціям надаються природні ресурси на підставі спеціальних дозволів, зареєстрованих у встановленому порядку, за плату для здійснення виробничої та іншої діяльності, а у випадках, передбачених законодавством, – на пільгових умовах. І оскільки предметом господарського права є регулювання господарських відносин, які виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами й іншими учасниками відносин у сфері господарювання, то і, відповідно, використання природних ресурсів, зокрема водних об'єктів, буде здійснюватися в процесі здійснення господарської діяльності.

Таким чином, землі водного фонду можуть розглядатися як єдине ціле, або як сукупність об'єктів, на які поширюються норми законодавства як в цілому, так і стосовно окремих об'єктів. Тому при зверненні до нормативної бази слід враховувати цей момент, а також коло відносин, які виникають стосовно зазначеної категорії земель.

ЛІТЕРАТУРА

1. Земельне право України: Підруч. / За ред. О. О. Погрібного, І. І. Каракаша. – К., 2003.
2. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / За заг. ред. В. В. Медведчука. – К., 2004.
3. Земельне право України: Підруч. / За ред. М.В. Шульги, – К., 2004.
4. Шеремет А.П. Земельне право України: Навч. посіб. – К., 2005.
5. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / За заг. ред. В. К. Мамутова. – К., 2004.
6. Екологічне право України: Підруч. / За ред. В. К. Попова, А. П. Гетьмана. – Х., 2001.
7. Природноресурсове право України: Навч. посіб. / За ред. І.І. Каракаша. – К., 2005.
8. Цивільний кодекс України: Коментар. – 2-ге вид із змінами за станом на 2004 р. – Х., 2004.
9. Водний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189.

УДК 347.763

В.І. Дрішлюк

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ТРАНСПОРТОМ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ

Цивільно-правовий договір як найбільш поширений правовий механізм регулювання суспільних відносин у сфері товарообігу набуває особливого значення в умовах розвитку сучасної економіки України на ринкових засадах, відмови від адміністративно-командних методів її регулювання, розвитку підприємництва. У цьому яскраво виявляється поєднання публічно-правових і приватноправових